

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

- Dansk Numismatisk Forening • Føroya Myntsavnarafelag • Myntsafnarafélag Íslands •
- Norsk Numismatisk Forening • Numismatiska Föreningen i Åbo • Skånes Numismatiska Förening •
- Nationalmuseets Myntkabinett • Den kgl. Mønt- og Medaillesamling • Kungl. Myntkabinettet •
- Lunds Universitets Historiska Museum • Myntkabinettet, Universitetet i Oslo •
- Suomen Numismaattinen Yhdistys • Svenska Numismatiska Föreningen •
- Uppsala universitets myntkabinett • Numismatiska Forskningsgruppen •
- Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns •

Ebeltoftfundet 1792

– solgt til samlere og returneret til finderne

Kronemynten 1875-1975 og bruk av arkivkilder

*Møntfund fra senmiddelalderen
gjort 1760 på Albæk Kirkegård i Vendsyssel*

*En numismatisk helg i Helsingfors
– unionsmöte och NFF:s 100-årsjubileum*

Nr. 4 • Oktober 2014

Ebeltoftfundet 1792 – solgt til samlere og returneret til finderne

Af Michael Märcher

I første halvdel af juni 1792 blev der ad flere omgange i to beholdere fundet et stort skattefund nær Ebeltoft. Fundet bestod af hvide, skillinge eller lignende mindre sølvmonter samt fire guldmønter, nok guldgylden, og tre sølvringe. Skatten er formentlig nedlagt omkring år 1500. Fundets hvide og eventuelt lignende mindre sølvmonter blev i korrespondancen omkring fundet kaldet for 2 skillinge, hvilket skyldes, at dansk-norske 2 skillinge fra slutningen af 1700-tallet havde nogenlunde samme størrelse som hvide fra 1400-tallet. 2 skillingene var dog lidt større. Af samme årsag blev skillingerne slået under kong Hans kaldet for 4 skillinge.

Flere personer var involverede både som findere og tilskuere, og det lykkedes ikke at holde mønterne samlet. Fundet førte til et forhør om sagen på Ebeltoft Rådhus den 11. og 14. juni 1792. Forhørets forløb og forklaringerne skal ikke gengives her, da forhøret er udgivet af Georg Galster (1889-1983) i 1938.¹

Trods Galsters store arkivarbejde vedrørende møntfund – både 1700- og 1800-tals – så overså han åbenbart Den Kgl. Mønts andel i datidens danefæprocedure, som han ellers selv generelt fornuftigt redegjorde for, eksempelvis i værket om vikingetidens møntfund fra Bornholm.² I sidstnævnte angiver han som en typisk procedure, at "Rentekammeret kunne lade det [fundet] indsmelte (på Den kgl. Mønt) og sende finderne værdien af det indsmeltede."³

Ved fundet fra Ebeltoft stopper Galster tilsyneladende en del af sin undersøgelse, da han på baggrund af journalen for Den Kgl. Mønt i København blev opmærksom på, at fundet i anden halvdel af juli blev sendt til Den Kgl. Mønt: "Det meste er derefter antagelig blevet indsmeltet paa den kgl. Mønt, men som det fremgaar af Tillæget til Beskrivelsen (1794), er nogle Exemplarer udtaget til den kgl. Samling."⁴ De udtagne mønter (43 danske og et ukendt antal udenlandske) er identificeret/forsøgt identificeret af Galster og omtalt i Galster 1938, som ligger til grund for beskrivelsen af fundet i *Danmarks Middelalderlige Skattefund*⁵, hvor Ebeltoftfundet har nummer 291.⁶

I *Danmarks Middelalderlige Skattefund* og Ebeltofts byhistorie fra 2001⁷ gentages også Galsters formodning om, at fundet blev indsmeltet. Det var imidlertid ikke tilfældet. Det er generelt en forkert, men dog udbredt opfattelse, at Den Kgl. Mønt indsmeltede de møntfund,

1 Georg Galster: Møntfund i Danmark 1780-1800, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1936, 1938, 53-88, nr. 10.

2 Georg Galster: Vikingetids møntfund fra Bornholm, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1977-78, 1980, 15.

3 Sammesteds.

4 Galster 1938, 86.

5 Jørgen Steen Jensen m.fl.: *Danmarks Middelalderlige skattefund*, København 1992, I-II.

6 Ifølge resolutionen sidst i artiklen er det kun mindre sølvmonter – hvide og skillinge o.l. – som tilbydes samlerne. De fire guldmønter i fundet må derfor også være udtaget fra fundet til Møntsamlingen eller andre i det statslige apparat, hvilket ikke er omtalt hos Galster 1938 eller Jensen 1992.

7 Knud Chr. Jensen & Jakob Vedsted: *Ebeltoft – købstadsliv i 700 år*, Ebeltoft 2001, 24f.

ller

ito

R

som blev sendt til Mønten. Møntfund blev i sagsbehandlingen sendt til Den Kgl. Mønt af en anden årsag: Den stod i langt de fleste tilfælde blot for at fastsætte ædelmetalværdien af fund. Det var oplagt, at Mønten stod for den opgave i danefæbehandling. Den statslige produktionsvirksomhed havde ekspertise og udstyr i forhold til metaller, metalpriser, præcisionsvejning og fastsættelse af ædelmetallers lødighed (probéring).⁸ Derfor skulle Mønten også undersøge – ikke indsmelte! – Ebeltoftskatten, som brevet bag journalsagen også tydeligt fortæller. Brevet er sendt fra Rentekammeret til møntdirektør C.H. Lyng den 21. juli 1792:

“Pro Memoria!

Fra Byefoged Fellumb i Ebbeltoft er hertil indsendt medfølgende 2,158 og 739⁹ saa kaldte 2 Skillinger, 121 Stkr saa kaldte 4 Skillinger, 4 Stkr Ducater og 3 Sölv Finger-Ringe, som ere fundne i en Sandbakke paa Ebbeltoft Byes Mark. Kammeret maa i den Anledning anmode Hr: Mynt=Directeuren om at ville lade disse Mynter og Ringe veje, og deres Værdie, dog uden Opkaagning¹⁰, undersøge, samt derefter, ved sammes Tilbagesendelse, meddeele Os, til Findelønnens Bestemmelse, Underretning om Vægten og til hvad Værdie det alt omtrent kan anslaaes.”¹¹

I slutningen af 1700-tallet havde man efterhånden nogen indsigt i møntfunds antikvariske dimensioner, ligesom der fandtes møntsamlere, *lysthavere*, som heller ikke ønskede gode, gamle mønter indsmeltet med henblik på realisering af ædelmetalværdien. Det var generelt i 1700-1800-tallet især dubletter eller møntfragmenter fra skattefund, der kunne ende i Den Kgl. Mønts smeltedigler. Størst risiko for at havne deri havde mindre mønter fra høj- og senmiddelalderlige skattefund samt brudstykker af sølv og guld, for eksempel fra barrer, mønter og smykker, fra vikingetidsskattefund. Dertil kom eventuelt også mønter og andet sølv fra 1600-tallets svenskekrigsskattefund. Desuden var genstande, der var dårligt bevarede eller havde været udsat for sekundær bearbejdning i datiden, for eksempel bøjning, fragmentering eller perforering, særligt udsatte.

Trods sine blandt andet næsten 3.000 senmiddelalderlige småmønter (1400-tals hvide med videre) røg Ebeltoftskatten eller dele deraf ikke i smeltediglen. Det fremgår af forestillingen angående fundets skæbne, at indsmeltning var en reel mulighed, når Møntsamlingen havde udtaget de ønskede eksemplarer. Når Rentekammeret skulle have afgjort en sag, blev en forestilling (indstilling/forslag til en overordnet) sendt eller fremlagt for kongen, hvorpå kongen gav sin beslutning/resolution. Forestillingen vedrørende Ebeltoftfundet

Fire forgyldte sølvfingerringe. De to første og én af de to sidste er fra skatten.

1) Maria og barnet på skraveret baggrund. Pladen: 22x17 mm. Indvendig diameter 24 mm. 9,7g.

2) Glat med snorede kanter. Indvendig diameter 20 mm. 5,21 g.

3) Maria og barnet på skraveret baggrund. Ringen dekoreret med stjerner og kors i ruder. Pladen: 27x20 mm. Indvendig diameter 21 mm. 9,3g.

4) Maria og barnet omgivet af strålegraving. Pladen: 18x14 mm. Indvendig diameter 20 mm. 6,42g.

Ringene er henholdsvis Lindahl nr. 198, 297, 204 og 191, Fritze Lindahl: *Symboler i guld og sølv. "Nationalmuseets fingerringe 1000-1700-årene"*, København 2003.

indeholdt og fra fundet – de efter salge godtgørelsen foregik – og næppe første dokumentere

Rentekammer forestilling til "Allerunde Under 25^d

Følge Placat af Stk Fireskillin som efter et ti pløiede paa er har i Fæste i e

I Anlednir disse Mynter, nogle faa han ning, undersø Underretning slaaes, og efte Sölv=Mynter, Mark¹³ 8 Lod å tilsammen i fi

De 4 Stk Guld, hvilket giör ef

Og de 3 Stk Sö

Vel ere diss har man dog i

8 Se mere om Dan Poul Otto Nielsen: Märcher: *De kon*

9 Galster angiver 2 1792 og hos Galst omstændigheder angives to ta

10 Det vil sige, at M altså formentlig

11 Rigsarkivet, Den

12 Jensen & Vedste

13 Den kolnske væ var lige 16 lod =

14 Rent solv (100% solv passer rime udmøntninger, K

15 Galster 1972, 52 9-lodige standar er nej.

16 Rent guld (100% 17 Johan Bülow (17

gerringe. De to første er fra skatten. På skraveret bag- 7 mm. Indvendig 7g.

kanter. Indvendig 21g.

På skraveret bag- eret med stjerner en: 27x20 mm. 21 mm. 9,3g.

omgivet af stråle- 8x14 mm. Indven- i. 6,42g.

vis Lindahl nr. 1, Fritze Lindahl: Ælv. "Nationalmu- 10-1700-årene",

indeholdt også den mulighed, at samlere skulle have lov at købe mønter fra fundet – og sådan blev den kongelige resolution, der også angav, at de efter salget resterende mønter samt de indkomne beløb og danefæ- godtgørelsen skulle tilsendes finderne. Hvordan salget til samlere præcist foregik – og hvor ofte den mulighed blev benyttet vides ikke. Det var næppe første eller sidste gang, men umiddelbart kendes der ikke til andre dokumenterede eksempler fra sidst i 1700-tallet.

Rentekammeret sendte den 25. september 1792 følgende forestilling til kongen:

"Allerunderdanigst Forestilling:

Under 25de Junii sidstleden har Byefoged Fellum i Ebbeltoft hertil, i Følge Placat af 7 August 1752, indsendt 2897 Stk saa kaldt Toskillinger, 121 Stk Fireskillinger, 4 Stk Ducater eller Guldgylden og 3 Sölv Finger=Ringe, som efter et tillige medfulgt Vidneforhör er, den 5te i samme Maaned, opløiede paa en Ager, som Kiöbmand [Stig]¹² Mygind af bemeldte Kiöbstad har i Fæste i en af Byens Marker, Leergrav eller Øster=Vang kaldet.

I Anledning heraf anmodede man Mynt=Directeur Lyng om, at lade disse Mynter, som ere af Kong Christoffer af Bayern, Kong Hans, samt nogle faa hamburgske, og Ringe veie og deres Værdie, dog uden Opkogning, undersøge, samt derefter meddeele os, til Findelønnes Bestemmelse, Underretning om Vægten og til hvad Værdie det alt omtrent kunde anslaaes, og efter hans derefter indkomne Indberetning veier ovenmeldte Sölv=Mynter, efter Afdrag for ureenligheden, nemlig 2 Skillingerne 10 Mark¹³ 8 Lod à 4 lödig¹⁴; og 4 Skillingerne 1 Mark 3 Lod à 8 lödig¹⁵, og gör tilsammen i fiint Sölv 3 Mark 5½ Lod à 11¹/₃ [rigsdaler] pr: Mark

37 Rd^r 86 Skilling.

De 4 Stk Guldgylden vog 3 qvint: 2¼ ort à 19 karat¹⁶ 6 gran fin pr: Mark, hvilket gör efter courant Ducat=Myntfoden à 171³/₇ Rd^r pr Mark f[int]:

	7	32
Og de 3 Stk Sölv Finder=Ringe ¹⁷ / ₁₆ Lod à 13 lödig	79½	
Tilsammen af Belöb	46 ¹⁴ / ₁₆	5½ Skilling

Vel ere disse Myntsorter ikke at ansee for særdeles sieldne. Imidlertid har man dog tilstillet Herr Geheimeraad og Mareschal Bülow¹⁷ samme,

8 Se mere om Danefæ på Den Kgl. Mønt i Michael Märcher: Danefæ og Den Kgl. Mønt i København 1750-1900, i Michael Andersen & Poul Otto Nielsen (red.): *Danefæ. Skatte fra den danske muld*, København 2010, 18f. og om samme i anden sammenhæng i Michael Märcher: *De kongelige møntsteder i Altona og København 1813-1873. Teknik og produktion*, Odense 2012, 304f.

9 Galster angiver 2.185 stk. og 735 stk., hvilket Jensen 1992 følger. Der kan være tale om regne- eller skrivefejl flere steder i både 1792 og hos Galster 1938, men i hvert fald har begge aktstykker gengivet i denne artiklen tallene 2.158 stk. og 739 stk. Under alle omstændigheder kan fundet på baggrund af forhøret absolut ikke regnes som komplet indsendt til Rentekammeret. Grunden til, at der angives to tal for hvidene, er, at de fandtes i to forskellige beholdere.

10 Det vil sige, at Mønten ikke måtte ændre på mønterne ved undersøgelsen. Det skulle være en neutral undersøgelse af lodigheden, altså formentlig ved brug af strygeprobe/probermåle, se Märcher 2012, 74-77, inkl. note 189.

11 Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt i København, Indkomne breve, 1792, nr. 34.

12 Jensen & Vedsted 2001, 24.

13 Den kolnske vægtmark var cirka 233,855 gram og var grundvægt for mønter, møntvæsen og ædelmetal i Danmark. 1 vægtmark var lige 16 lod = 64 qvint = 256 ort = 4.352 es = 32.768 grains = 65.536 richtpfennig.

14 Rent sølv (100%) er 16 lödigt. 4 lödigt sølv består således af 25% sølv. At de mindre sølvmonter, hvide, indeholdt omkring 25% sølv passer rimelig godt med andre lodighedsangivelser for danske hvide fra f.eks. kong Hans' tid, se Georg Galster: *Unionstidens udmøntninger*, København 1972.

15 Galster 1972, 52-53, citerer ingen lodighedsprover af kong Hans' skillinge, og spørger s. 23, om de levede op til de lybske skillinges 9-lodige standard (56% sølv). Hvis prøvningen af skillingerne fra Ebeltoft-skatten som 8-lodige er korrekt, giver den svaret, og det er nej.

16 Rent guld (100%) er 24 karat. 1 karat = 12 gren. En legering af 19 karat 6 gren guld består således af cirka 81,67% guld.

17 Johan Bülow (1751-1828).

for deraf at vælge hvilke han maatte ansee at være tienlige til at afleveres til Deres Majestæts Kunstkammer og Mynt=Cabinet. Men da han deraf aleene har modtaget de 3 Ringe til Kunstkammeret og i Henseende til Myntsorterne erindret, at Mynt=Cabinetet er adskilt fra Kunstkammeret og for nærværende Tid staaer under en Interims=Commission; saa maae vi, næst allerunderdanigst at anmærke: at Finderne af ovenanførte Myntsorter og Ringe, der maae henregnes til det Slags af Dannefæe eller jordgravet Gods, om hvilke Placaten af 7de August 1752 handler, have, i Følge samme Placat, Ret til at nyde af Deres Majestæts Kasse fuldkommen Betaling efter Værdien, i dybeste Underdanighed indstille til Deres Kongelige Majestæts allernaadigste Resolution:

Om foranførte paa Ebbeltoft Byes Mark, Leergrav eller Øster=Vang kaldet, den 5te Junii sidstleden under Plöiningen fundne 2897 Stk saa kaldte 2 Skillinger; 121 Stk 4 Skillinger; 4 Stk Ducater eller Guldgylden og 3 Sölv Finger=Ringe, maae, undtagen de sidstmeldte Finger=Ringe, der ere afleverede til Kunstkammeret, sendes til Mynt=Commissionen, for der at undersöges, hvilke maatte findes tienlige til Mynt=Cabinetet, og om de övrige Sölv=Mynter maatte overlades de Lysthavende for 2 og 4 Skilling Stykket, da de övrige enten kunde afleveres til Mynten, eller sendes vedkommende tilbage, som have sat større Værdie derpaa, end Mynten; hvorefter det ankommer paa Deres Majestæts Godtfindende, om Finderne, i Følge Placaten af 7 August 1752, for hvad, som beholdes, skal godtgjøres den forholdsmaessige Værdie; som udkommer, naar alt det fundne, efter Mynt=Directurens Beregning, anslaaes til 46 Rd^r 5½ Skilling, eller saa meget udkommer, naar de mindste Mynter, saaledes som Supplicanterne have formeent, antages for 2, og de større for 4 Skillinger; hvorved Værdien paa bemeldte Mynter og Ringe ville voxe i alt til omtrent = 73 Rd^r.¹⁸

Kongens resolution lød:

”Indbemeldte paa Ebbeltofte Byes Mark, Lergrav eller ØsterVang kaldet, den 5te Junii sidstleden under Plöiningen fundne 2897 Stk saa kaldte 2 Skillinger, 121 Stk 4 Skillinger, 4 Stk Ducater eller Guldgylden og 3 Sölv=Finger=Ringe blive, undtagen de sidstmeldte Finger=Ringe, der ere afleverede til Vort Kunstkammer, at tilsende Commissionen for vor Myntsamling, som deraf udtager de Stykker, den finder værd at bevare i Vort Mynt=Cabinet; hvorefter det tillades: at andre Lysthavende maae bekomme hvilke Stykker, de ønske sig, for Betaling. De övrige Stykker skienkes Finderne in nature, ligesom og disse erholde Betaling for de Stykker, som udtages enten til Vores, eller private, Myntsamlinger, efter den derpaa af Mynt=Directuren bestemte Priis.

Friderichsberg Slot den 3de Octobr: 1792.
Christian R”

Fra Den Kgl. Mønts arkiv kendes ud over det her omtalte mere end 100 eksempler på arkæologiske fund indsendt til undersøgelse mellem 1750 og 1900 – og også til flere tilfælde, hvor mønter indsendes med henblik på decideret indsmeltning. Der arbejdes ved publicering på at få nyttiggjort de fundrelaterede oplysninger, som findes i nævnte arkiv. Det gælder både i forhold til mønter og andre genstandsgrupper som fingerringe og oldtidsguld.

¹⁸ Rigsarkivet, Rentekammeret, Relations- og resolutionsprotokoller, 1792, 214.

Krone bruk a

Av Marius R.

I 1975 var de konvensjon berg slo kron skilling. Dess desimalsyster danske mynte år senere, i 19 av myntkonv mynt. Det va mentet med p

Kronemyn 1975. Mot- ell utvandringen på skipet “Re mellom Den J tementet og d skuta “Restau derimot, var i til både kron utvandringn kronemynten Minnemynt i man egentlig

Tilgang på og produks

For å beskrive artikkelen No let er hovedsa hentet fra orig til Riksarkive brukt som ba mulig gjenin på detaljert ir

I motsetni valiene fra D dels, upløyd i ter helt tilbak 1900-tallet de kivar Sigrid Je for “Regnskap detaljer om fe denne artikk Norges første utføring. Mec hentet fra De